

Захирова Г.М.,

Мирзо Улуфбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети «Иқтисодиёт» факультети
«Иқтисодиёт назарияси» кафедраси
ўқитувчиси

ГЛОБАЛЛАШУВ ВА МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШ МАСАЛАЛАРИ

ЗАХИРОВА Г.М. ГЛОБАЛЛАШУВ ВА МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШ МАСАЛАЛАРИ

Мақолада миллий иқтисодиётни (ва унинг унсурларини) модернизациялаш зарурати ва глобаллашув жараёнларида келиб чиққан муаммолар ўрганилди. Республика учун яқин ўн йилларда иқтисодиёт соҳасидаги асосий чақирув жаҳон иқтисодиётида муносиб ўрин эгаллаш ҳисобланади. Шу боис, мамлакатнинг хомашёга ихтисослашганлиги барқарор ривожланиш, аҳоли турмуш даражаси ва сифатининг ошишини таъминлай олмайди. Республиканинг яқин йиллардаги ривожланиши ҳудудий, ресурс салоҳияти, фуқароларнинг ижодий салоҳияти каби асосий рақобатбардош омиллардан фойдаланишга таяниши лозим.

Таянч иборалар: глобаллашув, миллий иқтисодиёт, модернизациялаш.

ЗАХИРОВА Г.М. ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ВОПРОСЫ МОДЕРНИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье изучаются проблемы, возникшие в процессе глобализации и необходимость модернизации национальной экономики (и её элементов). На предстоящее десятилетие лет основной задачей для республики должно стать освоение достойной ниши в мировой экономике. Специализируясь на сырьевую базу, государство не сможет обеспечить повышению качества и уровня жизни населения. Для развития республики на ближайшие годы нужно пользоваться ключевыми конкурентными факторами как региональный потенциал, ресурсный потенциал и потенциал гражданского творчества.

Ключевые слова: глобализация, национальная экономика, модернизация.

ZAHIROVA G.M. GLOBALIZATION AND PROBLEMS OF MODERNIZATION OF THE NATIONAL ECONOMY

The article deals with the problems arising from the process of globalization and the necessity of modernization of the national economy (and its components). The main task for the country for the next decade is to take its rightful place in the global economy. Specializing on raw material base, the state will not be able to improve the live quality and standard. To the country development in is urgent necessity realization of competition's main factors as a regional potential, resource potential and the capacity of civilians creativity.

Keywords: globalization, national economy, modernization.

Глобаллашув жараёнига қўшилган иқтисодиёт нуқтаи назаридан юқори модернизациялашга ўтиш шахс ва оммавий алоҳидаликни бирлаштириш ғоясини ўзида мужассамлаштиради. Европача шахсинг вужудга келиши Италияда XIV асрдан бошланди, бу индивидуализмнинг ривожланиши ва билим даражаси билан боғлиқ эди. Бу сифатлар зулм билан курашиш, бойлик ва жамиятда ўқимишли қатламлар шарафи учун қаттиқ рақобатда шаклланди.

Инсон, давлат ва бозор нисбати жуда мураккаб назарий масала ҳисобланади. Аммо уни бозор ўзгаришлари стратегиясини ишлаб чиқиш ва глобаллашувга жалб қилиш учун изоҳлаш жуда муҳим. Глобаллашув доирасида иқтисодий жиҳатга ижтимоий-сиёсийдан ажратиб қўйиш мумкин бўлмаган иқтисодиёт тури сифатида қараш мумкин. Шу сабабли глобаллашув ва унинг бозор ўзгаришлари билан алоқаларини тушуниш учун соф иқтисодий муаммоларни уларнинг ижтимоий-сиёсий жиҳатларини ҳисобга олиб, тадқиқ этиш зарур.

Глобаллашув – иқтисодий субъектларнинг глобал миқёсдаги ўзаро алоқаларининг кучайиши, буларнинг аҳоли ҳаётининг ҳуқуқий, ижтимоий, демографик, диний ва бошқа томонларига таъсири жараёнидир. Жамият ривожланишининг барчага ва ҳар кимга, бутун жаҳон ҳамжамиятига тааллуқли, оламшумул хусусиятга эга муаммолари глобал муаммолар деб юритилади. Ушбу муаммоларнинг сайёрамиз миқёсида ёйилиши ва кейинчалик кескинлашиб бораётгани уларни глобал, давлатлараро ҳал қилиш йўлларини излашни талаб қилмоқда, чунки айрим мамлакатлар, ҳатто айрим давлатлар гуруҳи бунинг учун зарур бўлган улкан куч ва воситаларга эга эмас.

Глобал муаммоларнинг қандай тури бўлмасин, уларни бутун жаҳон ҳамжамиятининг турли ресурслари (моддий, молиявий, меҳнат, технологик, маънавий, интеллектуал, ахборот ресурслари)ни бирлаштиришсиз ҳал қилиб бўлмаслигига олиб келадиган жиддий иқтисодий жиҳатлар мавжуд.

Миллий чегараларни йўқотиш, узвий халқаро иқтисодий ҳамкорликка асосланган, ростмона умумжаҳон иқтисодий тизимини шакллантириш ҳозирги замон иқтисодий ривожланишининг ўзига хос белгиси ҳисобланади. Иқтисодиётнинг глобаллашуви халқаро иқтисодий ташкилотлар, трансмиллий банклар ва компаниялар, бутун интермиллий пул birlikлари қаторининг пайдо бўлишида намоён бўлмоқда.

Иқтисодиётнинг глобаллашуви алоҳида давлат томонидан амалга ошириб бўлмайдиган технологик ютуқлар билан миллий иқтисодиётларни бойитиш, барча мамлакатларнинг капитал ва меҳнат ресурсларининг ҳаракатчанлиги, халқаро лойиҳаларни амалга ошириш имкониятлари ҳисобига бугунги иқтисодий тараққиётга олиб келиши мумкин. Биринчи халқаро коинот станциянинг ташкил қилинишига олиб келган коинотни

ўзлаштириш дастури бундай лойиҳага классик мисол ҳисобланади¹.

Бошқа томондан, глобаллашув кўпгина муаммоларга ҳам олиб келади, улар орасида қуйидагиларни ажратиш мумкин:

– ривожланган мамлакатлар ва уларнинг йирик компанияларига кам тараққий этган давлатларнинг иқтисодий тобелиги;

– миллий иқтисодий меъёр ва анъаналарнинг унутилиши;

– реал маҳсулотлар ва хизматлар бозори эволюциясидан илгарилаб боровчи фиктив капиталнинг гипертрофирлашган² ривожланган бозорига эга бўлган жаҳон молиявий «квазииктисодиёти»³нинг вужудга келиши, бу жаҳон иқтисодий инқирозлари, жумладан, сунъий равишда, молия бозорини «бузиш» ҳисобига такрорланиш имкониятига олиб келмоқда;

– гиёҳванд моддалар, қурол-яроғлар, «жонли товар» экспорт-импорти билан шуғулланадиган фундаменталистик оқимдаги террористик ташкилотлар, халқаро жиноятчилик картеллари ва синдикатларининг пайдо бўлиши.

Глобал иқтисодий муаммоларнинг пайдо бўлиши ҳам глобаллашув жиҳатларига киради. Охирги икки асрда инсоният шундай муаммоларга дуч келдики, цивилизациянинг шунчаки гуллаб-яшнаши эмас, балки ер юзиде ҳаётнинг давом этишининг ўзи ҳам хавф остида қола бошлади. Бу муаммолар ҳар доим ҳам ўз табиатига кўра, соф иқтисодий муаммолар ҳисобланмайди,

¹ Қобулов Ш.Р. Иқтисодиёт назарияси: Дарслик. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИВ академияси, 2013. –621-629-б.

² Ҳаддан ташқари кенгайган (изоҳ муаллифники).

³ Қалбаки иқтисод.

балки уларнинг ҳаммаси кўп ёки кам даражада иқтисодий жиҳатларга ҳам эга⁴.

Глобал муаммоларнинг таркиби ва роли жамият ривожланишининг айрим босқичларида ўзгариб туради. Табиий омиллар билан боғлиқ кўплаб глобал муаммолар – табиий офатлар (зилзила, тошқин, тўфон, бўрон ва ҳ.к.), қуёш ва ой тутилишлари, метеорит ёмғирлари, магнит бўронлари жуда қадимдан мавжуд.

Ҳозирги глобал муаммолар кўп жиҳатдан инсониятнинг аввалги бутун фаолияти, умуман, жамият ривожланишининг натижасидир. Глобал муаммоларнинг инсоният ҳаёти ва фаолиятининг барча томонларига салбий таъсирлари кучайиб бораётгани, уларни ҳозирги босқичда ва келажакда ҳал қилиш борасидаги қийинчиликлар фан-техника тараққиёти асосидаги иқтисодий ўсиш суръатларининг катталиги билан боғлиқ. Ҳозирги вақтда қирққа яқин глобал муаммолар мавжуд бўлиб, улар ичида асосийларини экологик, демографик, озиқ-овқат, қуролланиш, ядро қуролини тарқатмаслик ва ядро урушининг олдини олиш, халқаро хавфсизлик ташкил қилади.

Шундай қилиб, жаҳон иқтисодиёти шаклланишининг алоҳида боғловчи омили – барчага тааллуқли бўлган ҳамда кўплаб ёки барча мамлакатлар, халқаро ташкилотларнинг жами маблағларини жалб этиш ва давлатлараро иқтисодий ҳамкорлик орқали ҳал қилинадиган инсониятнинг глобал муаммоларидир. Глобал муаммоларнинг ўзига хос жиҳатини уларнинг универсал хусусияти ташкил

⁴ Қобулов Ш.Р. Иқтисодиёт назарияси: Дарслик. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИВ академияси, 2013. –630-б.

қилади, чунки улар ҳозирги замон цивилизациясининг натижасидир.

«Жамият-табиат» тизими иқтисодий муаммолари инсониятнинг уни юзага келтирган муҳитга мос бўлмаган муносабати туфайли вужудга келди. Асосий муаммо инсонлар яшаш табиий муҳитининг аста-секин бузилишидан иборат экологик муаммо ҳисобланади. Кишилар фаолияти билан келиб чиқадиган ҳаво ва сув ресурсларининг ифлосланиши, ўрмонларнинг кесилиши, тупроқ эрозияси, овланадиган ҳайвонлар алоҳида турларининг йўқолиб кетиши – буларнинг ҳаммаси унинг айрим таркибий қисмларидир, холос.

Экологик муаммолар билан боғлиқ бошқа муҳим муаммо ресурсларнинг тугаши муаммоси ҳисобланади. У инсон томонидан фойдали қазилмалар барча турлари истеъмолининг ўсиши натижасида юзага келди. Фойдали қазилмаларнинг айрим турлари ер юзида жудаям кам қолди ва истеъмолининг мавжуд суръатлари сақланиб қолган шароитда улар XXI асрнинг охиригача тугаб битади.

Ижтимоий муаммолар ичида глобал муаммолар жамиятнинг ўз-ўзини қониқарсиз ташкил қилиши билан боғлиқ. Улар инсоният цивилизациясининг ички зиддиятлари тугатилгандагина ҳал қилиниши мумкин. Глобал иқтисодий муаммолар тарихий тавсифга эга, турли даврларда улардан бирининг аҳамияти ошади ва бошқалари, янгиларининг ёки яхши унутилган эски, масалан, юқумли касалликлар муаммоларининг салмоғи камади.

Озиқ-овқат муаммоси қолганлари орасида энг узоқ тарихга эга. Даврий равишда у инсоният ривожининг барча босқичларида юзага келди. Бун-

да озиқ-овқат ишлаб чиқариш бўйича жаҳон ҳамжамиятининг имкониятлари ҳозирги вақтда бутун ер юзи аҳолисини боқиш учун етарли. Охирги ўн йилликларда бу муаммони фақат энг ривожланган мамлакатларда тўлиқ ҳал қилишнинг уддасидан чиқилди. Бироқ мамлакатлар ва минтақалар бўйича озиқ-овқат маҳсулотларининг нотекис тақсимланиши шунга олиб келадики, Ер юзида очарчилик ҳиссини ҳозирги вақтда 600 млн дан 700 млн гача аҳоли бошдан кечирмоқда¹.

Глобал демографик муаммо халқаро ишчи кучи миграцияси билан узвий боғлиқ, чунки бир мамлакатда яшовчиларнинг етишмаслиги ва бошқасида ортиқчалиги кўпинча аҳолининг ўзига хос «оқиб ўтишига» олиб келади. Масалан, баъзи Мустақил Ҳамдўстлик давлатлари аҳолисининг ўсиш тенденцияси ва Россия ҳудудларида аҳолининг сийрак жойлашганлиги у ерга ишчи кучи миграциясининг ўсиши билан қопланмоқда. Демографик муаммолар бошқа қатор глобал муаммолар билан, масалан, озиқ-овқат, камбағалликни тугатиш, инсон салоҳиятини ривожлантириш билан боғлиқлиги жуда узвий ҳисобланади. Кам тараққий этган мамлакатлардаги демографик портлаш очлар, камбағаллар сонининг камайишига ёки аҳоли маълумот даражасининг ўсишига ёрдам бермайди.

Халқаро бозорларга чиқиш ва чет мамлакатлар билан савдо муносабатларининг кенгайиши корхоналарнинг турли эҳтиёжлари билан белгиланади:

¹ Григорьева О.В. Глобализация, модернизация национальной экономики и развитие малого предпринимательства. // Гуманитарный вестник МГТУ им. Н.Э.Баумана. М., 2013, вып. №6. –С. 3.

– ички бозорнинг ривожланиши (бозорнинг товарлар билан тўлдирилиши, рақобатчилар босимининг кучайиши);

– айниқса, ишлаб чиқаришни кенгайтириш, капитал қайтими, нархлар, сифат масалаларида воситачилик савдосига боғлиқликнинг ўсиши;

– атроф-муҳит муҳофазаси, ижтимоий қонунчиликка риоя қилиш қийинчиликлари билан боғлиқ йиғимларнинг ўсиши, бунда капиталларни четга чиқариш фойдали бўлади;

– чет эллик рақобатчиларнинг фаоллиги ва унинг ички бозорлардаги муваффақияти ҳалол рақобат усуллари қўлланган ҳолда ўз йўлини излашга мажбур қилади (бу ўз обрўсини керакли даражада ушлаб туриш зарурати билан боғлиқ эмас);

– ички бозорга боғлиқликни тугатиш ва хорижий бозорларни эгаллаш йўли билан хатарларни «тақсимлаш»;

– мавжуд ва қўшимча равишда яратилдиган қувватларни юклашнинг ошиши;

– иш ҳақи, хомашё, транспорт харажатлари улушларининг камайиши, хусусан, ишлаб чиқаришнинг турли шакллари билан чет элда фойдаланиш, жумладан, ички бозор учун тегишли нарх имтиёзларига эга бўлган реимпорт йўли билан солиқ тўловларини пасайтириш;

– хўжалик субъектлари ўз мамлакатидан ёки кўчиб борган мамлакатда қабул қилинган ёрдам кўрсатиш давлат дастурларидан фойдаланиши;

– тегишли мамлакатларда қисман ишлаб чиқариш ва сотишни ташкил қилиш йўли билан валюта курси тебранишларини қоплаш;

– маълум чет эл бозорларида, масалан, чет эл фирмалари билан шериклик шаклида давомли ўзгаришлар шароити-

да мумкин бўлган ноу-хаудан фойдаланиш;

– узоқ муддатли муваффақиятли савдо ва мос равишда, иқтисодий ўсишни таъминлаш;

– хатарларни катта ҳажмларда тақсимлаш, уларнинг бир қисмини чет эл фирмаларида амалга ошириш йўли билан унинг умумий даражасини пасайтириш;

– алоҳида буюмлар ва уларга бутловчи жиҳозларни чет элда ишлаб чиқаришга ўтказиш йўли билан ўз мамлакатидан мураккаб муаммоларни ҳал қилиш учун юқори малакали кадрлар, ходимларни қайта йўналтириш;

– нарх сиёсатини барқарорлаштириш ёки ички ва маҳсулот миқдорига нисбатан дегрессия (камайтириш) қўлланиладиган чет эл бозорларида уни амалга ошириш доираларини кенгайтириш.

Жаҳон иқтисодиётининг глобаллашуви ва жаҳон кўламидаги сиёсий-ҳуқуқий ва ижтимоий-гуманитар жараёнларнинг ўсиб боровчи синхронлашуви республикани ривожлантиришнинг тубдан янги жиҳатини яратади, бунинг учун янги имкониятлар очилади ва ташқи жойлаштириш учун ҳам, ички ривожланиш мақсадларига эришиш учун ҳам янги чақирувлар намоён бўлади.

Ташқи даъватлар – бу давлат ва нодавлат субъектлари томонидан хавфсизлик, жаҳон молиявий инқирозининг мамлакат иқтисодиётига таъсири, мамлакатнинг халқаро бозорлар ҳолатига боғлиқлиги хавфлари бўлиб, айнан улар кўпроқ «глобаллашув оқибатлари» тўғрисидаги мунозаралар объекти бўлиб қолади. Бироқ ички даъватлар кам аҳамиятга эга эмас, республика шароити учун ҳатто катта аҳамият касб этади.

Иқтисодиёт соҳасида яқин ўн йиллар ичидаги асосий даъват Ўзбекистонни жаҳон иқтисодиётига интеграциялаш зарурати ҳисобланади. Хомашёга ихтисослашиш яшаш даражаси ва сифатини барқарор ўстиришни ҳам (шу боисдан барқарор, ташқи конъюнктурага боғлиқ бўлмаган ресурс манбаларини бермайдиган), янги турмуш тарзини шакллантиришни ҳам таъминлай олмайди.

Мамлакатнинг ривожланиши учта асосий рақобат устунликлари¹: фуқароларнинг ресурс, ҳудудий ва ижодий салоҳиятидан фойдаланишга таяниши лозим. Фақат биринчи гуруҳ ҳозирча фаол ҳаракатланмоқда. Ҳудудий салоҳиятдан фойдаланиш учун инфратузилмани ривожлантириш, тадбиркорлик ташаббускорлигини рўёбга чиқариш шароитларини яратиш, хизматлар соҳаси (ахборот, транспорт, сайёҳлик)даги қолипларни ўзгартириш лозим.

Фуқароларнинг ижодий салоҳиятларини долзарблаштириш нафақат иқтисодий, балки ижтимоий-сиёсий шароитларини ҳам, яъни ижод эркинлиги ва унинг интеллектуал мулк шаклидаги натижаларининг ҳимояланганлиги, ижтимоий алоқалар ва жамиятдаги ишончнинг ривожланганлиги, қулай ва сифатли таълим, самарали амал қиладиган суд тизимини таъминлайди. Бу шароитларнинг таъминланиши ривожланиш стратегиясининг муҳим унсури бўлиши керак.

Янги мингйилликда республикамизда турли ривожланиш сценарийларидаги тажриба натижаларини баҳолаш учун етарли вақт мавжуд. Бир томондан, ресурс бойликларини истеъмол қилишнинг инерцион-оммавий сценарийлари узоқ

муддатли миллий устуворликлар зарарига қисқа муддатли вазифаларни ечишдан нарига ўтмайди. Бошқа томондан, иқтисодиёт самарадорлигини оширишнинг реал механизмлари сиёсий тизим, иқтисодиёт ва жамиятни умумқамровли институционал модернизациялаш билан боғлиқ.

Фақат шу вазифаларнинг ҳал қилиниши республикани янги илмий-техник ва ижтимоий-маданий ғояларни ҳаракатлантириш ва қоплашга лаёқатли интеллектуал-маданий етакчилар қаторига олиб чиқа олади. Модернизациялаш стратегиясининг мазмуни мамлакат рақобат устунликларидан фойдаланиш асосида инновацион ривожланишни таъминлайдиган механизмлар кенг ижтимоий ташкилотларини яратишдан иборат.

Бунинг учун ижтимоий бойликни тақсимлаш эмас, балки уни яратиш бўйича унумли фаолиятга йўналтирилган қоидаларни шакллантириш ҳисобига бизнес ва ноижорат ташкилотларини ривожлантириш учун қулай институционал муҳитни яратиш зарур. Давлат ҳам ресурс ва ҳудудий устунликлардан, ҳам фуқароларнинг ижодий салоҳиятидан юқори даражада ва тўлиқ фойдаланишни таъминлайдиган ишлаб чиқариш – молиявий, илмий-таълим, ахборот, транспорт ва ижтимоий инфратузилмаларнинг илгарилаб ривожланишига кучларини жамлаши зарур.

Бугунги кунда мавжуд муқобиллардан фақат модернизациялаш стратегияси мамлакат аҳолисининг ижодий салоҳиятини ривожлантириш ва рўёбга чиқариш ҳамда турмуш сифати замонавий талабларига жавоб берадиган ҳудудларни ўзлаштиришни тўла ҳажмда таъминлаш имконини беради. Фақат модернизация-

¹ Портер М. Конкуренция. – М.: "Вильямс", 2005. – С. 342.

лашгина, ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий тизим амал қилиши танқидий кўрсаткичлари сақланиб қолганда, мамлакатнинг ривожланиш стратегик мақсадларига эришишни кафолатлай олади.

Глобаллашув, модернизациялаш ва рақобатбардошлик бизнинг фикримизча, миллий иқтисодиётнинг эволюцион ривожланиш жараёнларини белгиладиган ва унинг унсурларини шакллантирадиган учта ўзаро боғлиқ ва ўзаро бир-бирини тақозо этадиган тушунчалардир. Назарияда модернизациялаш деганда, саноатлаштириш, урбанизация, сиёсий ҳокимиятга ваколатли умумий таълим тизимининг вужудга келиши, «анъанавий ёпиқ жамиятга» қарама-қарши ўлароқ, «ҳозирги замон очиқ жамияти»нинг шаклланишига олиб келадиган макон ва ижтимоий ҳаракатчанликнинг кучайиши тушунилади.

Модернизациялаш жараёни доирасида қуйидаги ўзгаришлар юз беради:

- ижтимоий муносабатлар бутун тизимини такомиллаштириш ва турмуш тарзини ўзгартириш, яъни низоларни тартибга соладиган ва ижтимоий муаммоларни ҳал қиладиган тартибот ва механизмларнинг пайдо бўлиши;

- ногиронлар мустақиллиги ва тафаккурининг ўсиши;

- иқтисодиёт соҳасида – товар-пул муносабатларининг кенг тарқалиши, янги, илғор технологияларнинг пайдо бўлиши, менежерлар ва ёлланма ишчилар касбий ихтисослашувининг юқори даражасига эришиш;

- ижтимоий муносабатларнинг ўзгариши – иммобилъ (қотиб қолган) табақачиликка асосланган жамиятдан юқори ижтимоий ҳаракатчанлик ва рақобатга асосланган динамик жамиятга ўтиш.

Модернизациялаш жараёнининг тавсифлари қаторида яна қуйидагиларни ҳам ажратиш лозим:

- мажмуавийлик, шу сабабли у жамият ҳаётининг барча соҳаларини қамраб олади;

- тизимлилик, чунки жамият ҳаётининг исталган унсури ёки бутун соҳасининг ўзгариши бошқаларининг (маданий ва сиёсий ўзгаришлар) ўзгаришига олиб келади;

- глобал тавсифи – Ғарб мамлакатларидан бошланиб, сўнгра у бутун дунёга тарқалади;

- масофавий тавсиф – модернизациялаш бир соатда юз бермайди, балки босқичларга бўлинади (ислоҳотчилар қатламининг пайдо бўлиши, ислоҳотлар йўналишларини белгилаш, улар натижаларининг тарқалиши ва мустаҳкамланиши);

- табақалашган, аммо бир турли ва тўғри чизиқли бўлмаган тавсиф – турли мамлакатларда модернизациялаш турлича кечади, миллий маданият ва ахлоқ анъаналарини ҳисобга олади ҳамда уларга суянади (масалан, «япон иқтисодий мўъжизаси»), Ғарб ва Европа қадриятлари фойдасига ўз анъаналаридан воз кечишни талаб қилмайди.

Модернизациялашга бўлган эҳтиёж, биринчи навбатда, миллий товар ишлаб чиқарувчиларнинг катта сони бугунги кунда «нарх ва сифат» ночорлигида амал қилаётганлиги, республика аҳолиси харид лаёқатининг ошиши шароитида рақобатбардош эмаслиги билан белгиланади. Охириги вақтларда аҳоли турмуш даражасининг ўсишига мувофиқ, бу тенденция яқин ва узоқ хорижий мамлакатлардан импортнинг ўсиши кўринишида намоён бўлмоқда.

Меъёрида рақобатбардош маҳсулот ишлаб чиқариш учун (республика саноат корхоналари асосий ускуналарининг эскирганлигини ҳисобга олиб) сифат жиҳатдан янги технологиялар ишлаб чиқарилиши лозим. Айнан шу шартлар республика саноатининг жадаллашган модернизациялаш зарурлигини кўрсатмоқда. Бунингсиз 3- ва 4-иқтисодий укладлардан 5- ва ундан кейинги, юқори даражада индустриалашган жамият укладларига ўтишни таъминлаш мумкин эмас¹.

Ҳозирги жаҳон иқтисодий инқирози ривожланган мамлакатларда реиндустриалаштириш муаммосини келтириб чиқарди. Инқироз шароитида жаҳон бозоридаги рақобатнинг кучайиши ишлаб чиқарувчиларни тезкор суръатларда ишлаб чиқаришни бошқариш ва ташкил этишнинг усуллари ҳамда янги технологияларини жорий этишга мажбур қилмоқда. Энг асосийси, ривожланган мамлакатларда иқтисодий ўсиш суръатларини тиклаш ва инқирозгача бўлган давр даражасига эришишларини таъминлаш ҳамда рақобатбардошликни ошириш учун янада янги, юқори технологияларни жорий этишлари талаб қилинмоқда. Бу эса АҚШ, Ғарбий Европа давлатлари, Япония, Ҳиндистон ва Бразилия каби мамлакатларда юқори малакали кадрларга бўлган эҳтиёжни оширмоқда. Иқтисодиётда тикланиш суръатларининг пастлиги сабабли ишлаб чиқаришнинг ишчи кучи арзон мамлакатларга кўчирилиши эҳтимоли ошмоқда.

¹ Маълумки, жамият иқтисодий ривожланиш даражасига кўра, анъанавий жамият, ўткинчи жамият, индустриалашган жамиятга ўтиш даври, индустриалашган жамият, «оммавий истеъмол» жамиятига ажратилади.

Инвестициялаш учун қулай халқаро муҳит шароитида республикаимиз саноатида технологик модернизациялашнинг қўшимча имкониятлари пайдо бўлмоқда. Бу жараёнларнинг республикаимиз иқтисодиётига таъсири ҳақида тўхталиб, Президентимиз И.А.Каримов жумладан шундай дейди: «Бугунги кунда дунёнинг турли минтақаларида шиддат билан содир бўлаётган жараёнлар ва биринчи навбатда, қарама-қаршиликларнинг кучайиб бораётгани, жаҳон бозорларидаги вазиятнинг тез ўзгараётгани, ҳали-бери давом этаётган жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози ва унинг оқибатлари, дунёнинг кўплаб давлатларида инвестиция фаоллигининг сустайиши ва ўсиш суръатларининг пасайиши мамлакатимиз иқтисодиётига ҳам ўзининг салбий таъсирини ўтказмасдан қолмайди, албатта»². Янги мингйиллик бошларида фақат саноат, илм-фан, муҳофаза, таълим ва тиббиётни модернизациялашни амалга ошириш республикаимиз маданийлашган мамлакат тизимининг меъёрий унсурига айланишини белгилайди³.

Ҳозирги шароитда иқтисодиётни соғломлаштириш, барқарор ва динамик иқтисодий ривожланиш пастдан – биз-

² Каримов И.А. 2015 йилда иқтисодиётимизда туб таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, модернизация ва диверсификация жараёнларини изчил давом эттириш ҳисобидан хусусий мулк ва хусусий тадбиркорликка қенг йўл очиб бериш – устувор вазифамиздир. / Узбекистон Президенти Ислоҳ Каримовнинг мамлакатимизни 2014 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якуналари ва 2015 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. // «Халқ сўзи», 2015 йил 17 январь.

³ Концепция инновационного развития Республики Узбекистан на 2012-2020 гг. // Проект ПРООН «Поддержка в сфере инновационной политики и трансфера технологий». –С. 30.

нес ва минтақалардан бошланиши лозим. Миллий ҳукуматнинг вазифаси узоқ муддатли устуворликларни (бу 40 йил олдин бўлиши мумкин эди, аммо ҳозирги глобал ва динамик ўзгараётган дунёда амалда мумкин бўлмади) мустақил белгилаш ва амалга оширишдан эмас, балки хусусий бизнесда бўлган имкониятларни рўёбга чиқариш ва ресурсларни ҳаракатлантириш учун шароит яратишдан иборат.

Хорижий тажрибанинг кўрсатишича, глобал бозорга муваффақиятли интеграциялашув кўпинча миллий давлатлар даражасида эмас, балки алоҳида минтақалар даражасида юз беради ёки бу жараён минтақавий даражадан бошланади. Инсоннинг биосфера вазифаси ҳақидаги қоида, инсоният томонидан ўзининг табиатга муносабатини ўзгартириш зарурлигининг англаниши модернизациялаш стратегиясининг марказий ўрнини эгаллаши лозимдир.

Биосферанинг барқарорлиги жамиятнинг эгоцентризмни қанчалик бартараф қилиши, ўз йўлини табиатнинг ривожланиш қонунлари билан келиштириши мумкинлиги билан белгиланади. Агар регресснинг антропоген омиллари ривожланиш қонунларидан устунлик қилса, бу нафақат цивилизация, бал-

ки барча жонли организмларга ҳалокат хавфини солади. Кишилар биосферага ундан қанча олинса, шунча берган ҳолда ижодий муносабатга ўтишлари керак, акс ҳолда унинг ҳам, инсониятнинг ҳам ҳалокати муқаррардир.

Иқтисодий ривожланишнинг ўсишдан концептуал фарқларидан бири инсон ҳамда инсон ресурсларининг ўрни ва ролини аниқлашда кўринади. Иқтисодий ўсиш механизми инсон меҳнатини капитал билан бир қаторда, ўзгармайдиган омиллардан бири сифатида ўз ичига олади. Иқтисодий ривожланиш жараёнида инсон омили доимо ўзгариб боради ва асосийси бўлиб қолаверади.

Ижтимоий ривожланишда тизимлар ва мезонлар поғоналарида пировард мақсад бўлиб инсон чиқади, ижтимоий тизимлар хулқ-атвори моделларини ишлаб чиқиш унинг эволюцияси мақсадларига бўйсундирилган. Буларнинг ҳаммаси инсон ва табиатнинг уйғунлашган иттифоқи жамиятда барча хўжалик тизимларининг барқарор ривожланиши учун асос ҳисобланиши ҳақида хулоса қилиш имкониятини беради.

Адабиётлар:

1. Каримов И.А. 2015 йилда иқтисодиётимизда туб таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, модернизация ва диверсификация жараёнларини изчил давом эттириш ҳисобидан хусусий мулк ва хусусий тадбиркорликка кенг йўл очиб бериш – устувор вазифамиздир. / Ўзбекистон Президенти Ислоҳ Каримовнинг мамлакатимизни 2014 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2015 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. // «Халқ сўзи», 2015 йил 17 январь.

2. Григорьева О.В. Глобализация, модернизация национальной экономики и развитие малого предпринимательства. // Гуманитарный вестник МГТУ им. Н.Э.Баумана. М., 2013, вып. №6. –С. 3.
3. Портер М. Конкуренция. – М.: «Вильямс», 2005. –С. 342.
4. Қобулов Ш.Р. Иқтисодиёт назарияси: Дарслик. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИВ академияси, 2013.
5. Концепция инновационного развития Республики Узбекистан на 2012-2020 гг. // Проект ПРООН «Поддержка в сфере инновационной политики и трансфера технологий». –С. 30.